

Kerstin Eidlitz Kuoljok: *Den samiska sitan och vinterbyarna: En utmaning*. Institutionen för kulturantropologi och etnologi, Uppsala universitet, Uppsala 2011. Dissertations and Documents in Cultural Anthropology 10. 105 s. English summary. ISBN 978-91-506-2181-5.

Kerstin Eidlitz Kuoljok har under sin långa forskarkarriär publicerat en rad böcker som berört samerna och olika urfolk i dagens Ryssland, som t.ex. *Revolutionen i norr: om sovjetetnografi och minoritetspolitik* (1979), *Nordsamojediska folk* (1993), *Moder jord och andra mödrar: föreställningar om verkligheten bland folken i norr och vår syn på den* (1999) och *Bilden av universum bland folken i norr* (2009). Även i hennes senaste bok diskuterar Eidlitz Kuoljok frågor rörande urfolk och deras levnadsförhållanden, men fokus ligger denna gång på den tes som Väinö Tanner lanserade 1929 i boken *Antropogeografiska studier inom Petsamo-området* som var en studie av skoltsamerna i detta område. Tanner (1881–1948) var en välkänd person i Finland, han var geolog, geograf och diplomat, men det var genom denna bok han framför allt skulle bli ihågkommen.

I boken lanserade Tanner idén att skoltsamernas samhällsorganisation representerade en ursprunglig samisk samhällsorganisation, han såg den som en modell för en ursamisk sitaorganisation. En viktig del i denna modell var att samerna samlades i permanenta vinterbyar. Enligt Tanner var orsakerna till att skolterna kunnat bevara mer av en ursamisk samhällsorganisation att de levte mer isolerade än samerna i de nordiska staterna, och att både den rysk-ortodoxa kyrkan och den ryska staten i stor utsträckning lämnat dem i fred och tillåt dem vara självstyrande. Den tes som Tanner lanserade skulle komma att få stort genomslag bland forskare i de nordiska länderna inriktade på samerna och deras samhälle. Eidlitz Kuoljok menar att Tanners bok kan betraktas som ett politiskt inlägg i syfte att bevara skolterna, och att detta påverkat hans framställning.

Eidlitz Kuoljok riktar stark kritik mot både Tanners tes och att denna så okritiskt anammats av andra forskare. Redan 1987 kritiserade hon Tanner i en artikel, men den fick begränsad uppmärksamhet. Under det senaste decenniet har dock Tanners idéer på allvar börjat ifrågasättas i forskningen, bl.a. genom att inga vinterbyar har kunnat beläggas i västsamiskt område, och frågan har därför fått förnyad aktualitet. Eidlitz Kuoljok menar att det är relativt enkelt, att med utgångspunkt i

tidigare rysk forskning tillbakavisa Tanners tes. I rysk forskning har det sedan länge funnits en medvetenhet om att skolterna på inget sätt levte isolerade av statsmakterna och kyrkan i Ryssland, utan tvärtom hade relativt omfattande kontakter genom administration, handel osv. I rysk lagstiftning gjordes under 1500- och 1600-talen ingen skillnad på samer och bönder, även jägare och fiskare behandlades administrativt som bönder. Författaren kan på ett övertygande sätt visa att äldre rysk lagstiftning föreskrev stora delar av den samhällsorganisation som Tanner menade var ursamisk och att denna organisation även förekom i andra delar av Ryssland. Det var således den ryska staten och inte skolterna som bar ansvaret för organisationen. Tanner har, genom att han inte undersökt lagstiftning och administration av böndernas samhälle, begått misstag som har avgörande betydelse för värdet av hans idéer. Eidlitz Kuoljok framhåller även att Tanners tes att skolternas organisation förekommit generellt inom samiska samhället i övriga Sápmi är dåligt underbyggd och saknar trovärdighet. Det är, menar hon, i själva verket mycket svårt att säga något om det samiska samhällets organisation före kontakten med de nordiska och ryska staterna, då det saknas skriftliga källor.

Det har, framhåller författaren, självklart funnits en organisation i det samiska samhället före kontakterna med staterna, men forskningen kan inte säga något om den eller om det har funnits några övergripande gemensamma drag för alla samiska grupper. Oavsett hur detta har sett ut har samtliga samiska grupper påverkats av kontakterna med statsmakterna, och skolternas samhällsorganisation är därför, lika lite som andra samegrupper, ett exempel på en ursprunglig samisk organisationsform. Hon är mycket kritisk mot forskare som utan att ifrågasätta eller pröva Tanners idéer anammat hans tes i sin forskning, vilket hon menar är ett större problem än bristerna i Tanners arbete.

Det finns dock vissa påtagliga problem i Eidlitz Kuoljoks framställning. Att Tanners tes förtjänar att både diskuteras och kritiseras är givet, liksom senare forsknings okritiska användande av hans idéer, men hur detta görs i boken kan dock diskuteras. Tanners beskrivning av den skoltsamiska sitan kommer t.ex. först i kapitel 8. Enligt Eidlitz Kuoljok har hon valt detta upplägg för att först få en bild av samernas historia och den ryska lagstiftningen, för att först därefter beröra Tanners arbete i syfte att försöka undvika att bara se det som talar emot. Men då hon redan sedan tidigare har kritiserat Tanners idéer är det föga sannolikt att detta upplägg

har någon betydelse för hennes synsätt. För läsare som inte är helt bekanta med Tanners idéer är det däremot problematiskt att genomgången kommer så sent, då det är svårt att få grepp om vad hennes kritik går ut på. Detta är ett av flera exempel på hur Eidlitz Kuoljok har problem att på ett pedagogiskt sätt förmedla sitt synsätt. Ett annat är hennes försök att visa att skolternas samhällsorganisation kan hänföras till rysk lagstiftning. I detta syfte redogör hon för en rad olika förordningar från 1800-talet, bl.a. Speranskijförordningen från 1822 och en bondeförordning från 1861. Den senare beskrivs synnerligen ingående, där Eidlitz Kuoljok går igenom de första dryga hundra paragraferna i förordningen. I 52 punkter redogörs det för de centrala delarna av förordningen, som hon ställer mot Tanners idéer. Detta är dessvärre ett mycket opedagogiskt upplägg, som gör det svårare att följa hennes resonemang och gör texten allmänt mindre läsvärd. Här hade en mer översiktlig redogörelse av förordningen i textform, kombinerat med mer detaljerad diskussion rörande de mest centrala punkterna varit att föredra.

Ett kanske än mer påtagligt problem i Eidlitz Kuoljoks kritik är det tonläge hon använder sig av. Redan i förordet skriver hon att avsikten är att ”försöka begå lustmord på en idé som irriterat mig i många år”, och framhåller att ”usla idéer” som understöds av auktoriteter är ett stort problem i forskningen (s. 7). Arbetet i boken går därför ut på att ”upptäcka att Tanner tänkte fel” (s. 15). Hon pratar även om Tanners ”sanslösa resonemang” (s. 76), och framhåller att vissa av hans sakfel är ”mindre irriterande än hans idéer” (s. 79). Hon avslutar med att tycka att det är ”pinsamt” att Tanners teser blivit en form av ”vetenskaplig sanning” (s. 93). Grundtesen, att ett prövande förhållningssätt är nödvändigt och att kritik kan och bör framföras även mot idéer som presenteras av etablerade och erkända auktoriteter inom ett område, är självklar. Men det har även betydelse *hur* sådan kritik framförs, på vilket sätt resultat ifrågasätts. Ett raljerande tonfall kan snarare förhindra vidare diskussion i en fråga än leda till en fördjupad sådan. Detta är ett problem Eidlitz Kuoljok har i sin text, och som dessvärre gör den mindre läsvärd.

Patrik Lantto, Umeå

Hugo Alfvén – liv och verk i ny belysning.
Gunnar Ternhag och Joakim Tillman (red.)
Gidlunds förlag, Möklinta 2012. 281 s., ill.
ISBN 978-91-7844844-9.

Tonsättaren Hugo Alfvén (1872–1960) är en av Sveriges mest kända skapare av klassisk musik i senromantisk anda. Några av Alfvéns mest kända verk är *Midsommarevaka*, *Bergakungen* och *Dalarapsodin* samt sångerna *Uti vår hage* och *Tjuv, tjuv*. Med tanke på all forskning som redan har publicerats om Hugo Alfvén och hans musikaliska skapande, skulle man kunna tro att ämnet är uttömt. Men att så inte alls är fallet visar den nyutkomna antologin med titeln *Hugo Alfvén – liv och verk i ny belysning*. Boken bygger på ett symposium om Hugo Alfvén som hölls i oktober 2010 på Kungliga Musikaliska Akademien i Stockholm. Som redaktörerna skriver i bokens inledning var tanken med symposiet att bjuda in musikkforskare som inte tidigare hade behandlat Alfvéns musik, men som hade skrivit om Alfvéns tonsättarkollegor eller om den aktuella tidsperioden. På så sätt skulle symposiets bidrag ge nya perspektiv på Alfvénforskningen och boken tar upp många teman som inte har berörts tidigare i någon större utsträckning.

Recensionen går först kort in på de enskilda åtta bidragen för att slutligen ge mer övergripande synpunkter på antologin. Eftersom jag själv är etnolog och inte utbildad inom musikvetenskap, kommer jag att betrakta antologin i första hand från ett kulturvetenskapligt perspektiv.

Flera av bokens åtta artiklar går mer detaljerat in på Alfvéns musikaliska skapande och undersöker uppkomsten till hans verk, eventuella inspiratörer och kontakter med tonsättarkollegor. Owe Ander, docent i musikvetenskap vid Stockholms universitet och lärare vid Stockholms musikpedagogiska institut, undersöker i sitt bidrag Alfvéns tre första symfonier (komponerade under 1890-talet och i början av 1900-talet) ur ett individuellt och samhälleligt perspektiv. Ander jämför symfoniernas struktur med varandra och studerar dessutom hur deras gestaltning eventuellt har inspirerats av ”viktiga föregångare och samtida verk” (s. 41) i kompositionsstil och estetisk uppfattning. I sin jämförelse med symfonier av flera andra nordiska tonsättare kommer han fram till att de undersökta symfonierna för Alfvén i stor utsträckning handlade om att hitta en balans mellan flera faktorer: teknisk behärskning, anknytning till genretraditionerna, en individuell ton och en ”nationell ton” (s. 62). Här hade det varit intressant om Ander hade